

वनक्षेत्रात लागणाऱ्या आगी व त्याबाबत
करावयाच्या उपाययोजनांबाबत कृती
आराखडा .

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्र. संकीर्ण- ०५/२०१६/प्र.क्र.९५ (भाग-२)/फ-६
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक :- १९ नोव्हेंबर, २०१६

पहा :- अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संरक्षण), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर, यांचे पत्र क्र.कक्ष-
१८/दक्षता/प्र.क्र.२१/२९३/१६-१७, दिनांक २३.९.२०१५

प्रस्तावना :-

वनवणव्यामुळे वनांची प्रत्यक्ष/अप्रत्यक्ष हानी होत असते. वणवे लागण्याची अनेक कारणे आहेत. नैसर्गिकरित्या वणवे लागणे, याशिवाय शिकारीसाठी, गवत व तेंदू पानासाठी, अतिक्रमण स्थानिक वनाधिकाऱ्यांप्रती रोष व्यक्त करणे, मोहा फुले गोळा करणे, निष्काळजीपणामुळे जसे वनातून जाताना पेटती विडी/सिगारेट फेकणे, टेंभे घेऊन जाणे, कॅम्प वरील आग तशीच सोडून जाणे, शेतीबांधा वरील लावलेली आग इ. अनेक कारणे आहेत.

जाणून बुजून लावलेल्या आगीसंदर्भात आरोपी आग लावल्यानंतर पळून जात असल्याने सहसा पकडले जात नाहीत. आग लागल्यामुळे सामान्यतः भूपृष्ठावरील पालापाचोळा व गवत नष्ट होते. भूपृष्ठावरील पडलेले बि-बियाणे जळाल्यामुळे त्याचा परिणाम नैसर्गिक पुनरुत्पादनवर घेतो. वारंवार आगी लागल्यामुळे झाडाच्या बुंध्यांना आग लागून ती कमजोर झाल्याने कोलमडून पडतात. पर्यायाने इमारती मालाचा तसेच वनक्षेत्राचा दर्जा घसरतो. मोठ्या प्रमाणावर आग लागल्यास प्रसंगी वन्यजीवांची देखील हानी होते. आग लागलेल्या क्षेत्रात पाऊस पडल्यानंतर तेथील जमीन भाजली गेल्याने टणक होते व जमिनीची पाणी शोषून घेण्याची क्षमता कमी होते. वातावरणात कार्बन डायऑक्साईड मोठ्या प्रमाणावर सोडला जातो. इमारती व जळाऊ लाकडांचे नुकसान होते. तसेच वनास लागलेली आग विझवताना आग विझवणारे गावकरी/कर्मचारी जखमी होतात, क्वचितच प्रसंगी मृत्यू देखील ओढवतो.

वनवणव्यामुळे वनक्षेत्राच्या उत्पादकतेवरही परिणाम होतो. पर्यायाने एकाच क्षेत्रात अनेक वर्षे सतत वणवे लागत राहिल्यास वनक्षेत्र नष्ट होते.

दरवर्षी आगीपासून संरक्षण करण्यासाठी आगीचा मोसम सुरु होण्यापूर्वी प्रचलित पद्धतीनुसार वनवणवा प्रतिबंधक उपाययोजना करण्यात येतात :-

वनक्षेत्रातील आगीवरील उपाययोजना संदर्भात विदर्भातील वनक्षेत्रासाठी आणि कोकण व पश्चिम महाराष्ट्रातील वनक्षेत्रासाठी समिती गठित करून समितीने केलेल्या शिफारशीस शासनाने मान्यता दिलेली आहे. त्यानुसार अंमलबजावणी क्षेत्रीय स्तरावर करण्यात येत आहे.

मा.मंत्री (वने) यांचे ९९ मुद्यांचा अंतर्भाव असलेले Team-Forest कार्यक्रमात वनवणवा नियंत्रणासाठी आधुनिक पद्धतीद्वारे प्रतिबंधात्मक उपाययोजना राबविण्याची बाब शासनाचे विचाराधीन होती. त्यानुषंगाने प्रचलित पद्धती कायम ठेऊन वरीलप्रमाणे दोन्ही गठीत समितीचा अहवाल, उत्तराखंड येथे सन २०१६ च्या हंगामात वनक्षेत्रात लागलेल्या मोठ्या प्रमाणावरील आगीवर केलेल्या उपाययोजनांचा अभ्यास करण्यासाठी केलेल्या वन अधिकारी यांच्या समितीने सादर केलेला अहवाल, वनवणवा प्रतिबंध करण्यासाठी NRSC हैद्राबाद यांच्यामार्फत उपग्रहाद्वारे प्राप्त होणारे Fire alert, आगीच्या घटनांची SMS द्वारे प्राप्त होणारी माहिती तसेच मागील दहा वर्षात लागलेल्या आगीच्या घटनांचा आढावा घेऊन आधुनिक पद्धतीने वनवणवा नियंत्रणासाठी कृती आराखडा तयार करून संदर्भीय पत्राद्वारे प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांनी शासनास सादर केला आहे.

सदर कृती आराखड्यास तत्त्वतः मान्यता देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्यानुषंगाने शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतला आहे :-

वनक्षेत्रात लागणाऱ्या आगी व त्याबाबत करावयाच्या उपाययोजना याबाबत संदर्भीय पत्राद्वारे सदर कृती आराखड्यातील नमूद कार्य बाबी, त्याचे परिमाण व प्रस्तावित निधी याची माहिती खालीलप्रमाणे :-

अ.क्र.	कार्यबाबी	परिमाण	प्रस्तावित निधी
१.	जाळरेषा निर्माण करणे व त्याचे परिरक्षण करणे	१.२७ लक्ष कि.मी.	१४.३९ कोटी
२.	जनजागृती कार्यक्रम	१३ वनवृत्त (प्रति वनवृत्त १०लाख)	१.३० कोटी
३.	विभागीय स्तरावर कंट्रोल रुम	१.कार्यान्वयन करणे	०.८१ कोटी
		२.साहित्य पुरवठा	०.४० कोटी
४	निरीक्षण मनोऱ्याहून वणवा टेहळणी व त्याची माहिती देणेकरिता मजुराची आवश्यकता (३८८ निरीक्षण मनोरे)	प्रति मनोरा ३ म.दि. (१२० दिवसांसाठी)	३.९१ कोटी
५.	आग विझविण्यासाठी चमू (Hotshot crew) (३८८ चमू)	प्रति चमू ६ म.दि. (१२० दिवसांसाठी)	६.२० कोटी

६.	वनवणवा नियंत्रण साधनसामग्री (Fire Fighting Equipment)	३०८ चमूसाठी (प्रति चमू ८६१००/-)	२.६५ कोटी
७.	राष्ट्रीय सुदुर संवेदी केंद्रास द्यावयाची रॉयल्टी	---	०.०५ कोटी
८.	आग संरक्षण प्रशिक्षण (१४ प्रशिक्षण कार्यक्रम)	राज्यस्तरीय-१ वृत्तस्तरीय-१३	०.१५ कोटी

वरील कृती आराखड्यास खालील अटींच्या अधीन राहून तत्त्वतः मान्यता देण्यात येत आहे :-

१. कृती आराखड्यास लागणारा निधी वनवणवा संरक्षणासाठी असलेल्या योजना व योजनेतर शिर्षात उपलब्ध असलेला निधी लक्षात घेऊन भागविण्यात यावा. आग प्रतिबंधक कामांचा आढावा घेऊन उपलब्ध निधीमध्ये पूर्तता होत नसल्यास व निधीची गरज असल्यास आवश्यक ती पुरवणी मागणी प्रस्ताव सादर करण्यात यावा.
२. प्रसिद्धी व जाहिरातीसाठी सविस्तर कार्यक्रम तयार करून मोठ्या प्रमाणावर तो राबविण्यात यावा.
३. जाळरेषा तयार करताना उपलब्ध कार्यआयोजनेच्या तरतुदी व नियमानुसार आदर्श जाळरेषा तयार कराव्यात. कोणत्याही परिस्थितीत जाळरेषाची कामे करताना सदरची जाळरेषा आगीच्या मोसमात सदैव ज्वलनशील पदार्थ विरहित राहिल, याची निश्चिती करण्यात यावी.
४. आगीच्या मोसमात निरीक्षण मनोऱ्यावरील वणवा टेहळणी चमू व आग विझवण्यासाठी चमू (Hotshot Crew) वणव्यापासून वनांचे संरक्षण करण्यासाठी सदैव समर्पित राहिल.
५. कृती आराखड्याची प्रत (सॉफ्ट कॉपी) सर्व अधिनस्त मुख्य वनसंरक्षक/उपवनसंरक्षक यांना पाठवावी. जाळ रेषा व कृती आराखडा अंमलबजावणीबाबत आवश्यक मार्गदर्शक सूचना अपर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (संरक्षण), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांनी जारी कराव्यात.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१६१११९१२२३४६५१९ असा आहे. हा आदेश डिजिटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(प्रकाश महाजन)

सह सचिव (वने)

महसूल व वन विभाग.

प्रति,

- १) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (वन बल प्रमुख), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर
- २) व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र वनविकास महामंडळ, नागपूर

- ३) प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सर्व).
- ४) अप्पर प्रधान मुख्य वनसंरक्षक (सर्व).
- ५) मुख्य वनसंरक्षक (सर्व)/उपवनसंरक्षक (सर्व)/उपसंचालक (सर्व)/विभागीय वन अधिकारी (सर्व)/ उप विभागीय वन अधिकारी (स्वतंत्र उप विभाग) (सर्व)
- ६) महालेखापाल-१ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
- ७) महालेखापाल-१ (लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
- ८) महालेखापाल-२ (लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- ९) महालेखापाल-२ (लेखापरीक्षा), महाराष्ट्र राज्य, नागपूर.
- १०) फ-६ कार्यासन (निवडनस्ती), महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.